

El dret al temps: perspectives per al segle XXI

Informe de polítiques

Contingut

Ha arribat el moment del dret al temps	2
Els cinc pilars del dret al temps	3
Diversitat socioeconòmica i sociocultural en els usos del temps	3
Aplicacions prometedores del dret al temps	4
Un dret que s'està forjant	5
Recomanacions polítiques	1
Col·laboradors	1

Ha arribat el moment del dret al temps

Actualment, el temps es percep, en tots els àmbits polítics, com un component indispensable de la vida quotidiana, i el benestar del temps és essencial per a la qualitat de vida dels éssers humans. Això porta a la reivindicació d'una política horària que no només reguli determinats àmbits (com ara el temps de treball, els horaris urbans, el temps de lleure, etc.), sinó que tingui com a objectiu assolir una «unitat de la vida quotidiana» autodeterminada. Per a assolir aquest objectiu global, cal un dret tant individual com col·lectiu a l'autodeterminació en relació amb el temps propi, cosa que implica adoptar una postura crítica davant de la fragmentació de la vida quotidiana com si fos un puzzle o un mosaic, davant de l'alienació del temps.

El temps sempre ha estat subjecte a processos de distribució i a conflictes, així com a avaluacions basades en criteris d'una distribució socialment justa. La política del temps es pot contemplar com un estat del benestar de segona generació. La primera generació configura i (re)distribueix la prosperitat material, la segona generació configura i (re)distribueix el temps. Si bé l'estat del benestar de primera generació podia actuar de forma burocràtica (“de dalt a baix”), la política del temps requereix normes provades de justícia i la participació sistemàtica d'aquells la vida quotidiana dels quals està en joc.

En nombrosos actes polítics, s'ha reconegut que “tenir temps” és jurídicament valuós, encara que sense referència a un “dret” al temps. El Tribunal de Justícia de la Unió Europea i les legislacions nacionals han dictaminat que cal pagar una indemnització no només pels danys materials, sinó també per la pèrdua de temps com a tal quan es retarden els vols i els trens. El Tribunal Europeu de Drets Humans ha restringit de manera estricta les esperes excessives per als judicis o les vistes judicials. Amb el “dret a la desconexió”, el Parlament Europeu ha establert límits a l'ús de les tecnologies de la comunicació i de la informació com a mitjà per a mantenir les persones treballadores disponibles en qualsevol moment. Pel que fa al temps de treball, s'han creat més opcions de programació per a les persones treballadores, com per exemple el dret a gaudir de permisos per a cures i períodes de formació complementària. La legislació ha concedit a les persones pacients el dret a rebre cites en medicina especialitzada en un termini limitat i tant pares i mares com fills i filles han obtingut el dret a places i temps a les escoles bressol.

Al segle XXI, aquests drets s'han d'ampliar i consolidar. Les polítiques econòmiques, ecològiques i socials només poden ser sostenibles si s'enriqueixen sistemàticament amb polítiques del temps destinades a millorar les oportunitats de cures per a homes i dones, la producció, els serveis i el consum sostenibles i unes normes temporals que regulin els horaris de treball de manera que permetin adaptar-se a les futures modalitats de treball. Aquests requisits fonamentals del segle XXI no es compliran sense unes polítiques del temps globals, així com un dret al temps com a desencadenant jurídic. Per tant, proposem crear un nou dret humà, el dret al temps.

Els cinc pilars del dret al temps

El dret al temps abasta el dret individual i col·lectiu a decidir un mateix com utilitzar el nostre temps. Es pot definir a través de cinc característiques:

- 1) Es vulnera el dret al temps quan **l'ús individual o col·lectiu del temps és determinat per terceres persones i no per un mateix o una mateixa**.
- 2) Es vulnera el dret al temps quan es distribueix estructuralment de manera desigual entre grups de persones —especialment entre homes i dones—, és a dir, quan està **vinculat a la discriminació**.
- 3) Es vulnera el dret al temps quan va acompanyat d'una **devaluació sistemàtica de determinats moments**, com és el cas de moltes persones aturades o persones grans.
- 4) El dret al temps **inclou la possibilitat que les persones i els grups desenvolupin la seva pròpia cultura del temps més adient** i que actuïn en conseqüència.
- 5) El dret al temps **permet compartir temps amb altres** en activitats que només es poden dur a terme juntament amb altres (família, veïnat, comunitat local, associacions, societat civil).

En conjunt, el dret al temps faculta individus i grups a insistir que es prenguin seriosament les seves necessitats temporals i que les condicions d'utilització i distribució del temps es negociïn d'acord amb normes de justícia social, fins i tot en condicions de desequilibri de poder i conflictes d'interessos temporals.

Aconseguir l'autodeterminació de la nostra estructuració del temps depèn de l'existència de determinades infraestructures (transport, instal·lacions culturals i socials, centres de dia, etc.). Per tant, l'abast del dret al temps no es limita a les condicions de vida individuals o familiars de les persones. Com a dret exercit i reforçat, afecta l'estructura i la dinàmica de les societats, en particular a nivell municipal i regional, on predominantment es desenvolupa la vida quotidiana.

Diversitat socioeconòmica i sociocultural en els usos del temps

La diversitat sociocultural s'ha d'incloure en la definició del concepte de “dret al temps”. Des d'una perspectiva antropològica, el dret al temps és el dret d'experimentar l'ús del temps en una perspectiva autodeterminada dins un context cultural. Això vol dir que el dret a experimentar el nostre temps propi es pot resumir en el dret a viure la nostra pròpia temporalitat.

Per tant, el dret al temps té en compte que el temps es percep i es tracta de manera diferent en diferents cultures. Per exemple, hi ha temporalitats a Amèrica Llatina, com la indígena, que ens permeten reconsiderar la temporalitat lineal hegemònica que regeix el comportament econòmic, però també el pensament científic i polític. Aquestes temporalitats indígenes, igual que moltes altres al món, són exemples de la importància de comprendre la diversitat cultural en termes de temporalitat i ritme de vida. Per tant, la noció de “dret al

temps” ha de ser prou àmplia i reflexiva per a poder tenir en compte aquestes diferents nocions i usos del temps que caracteritzen les seves cultures i identitats.

Alhora que el “dret al temps” atorga drets a les persones, aplanar el camí cap a societats més justes, igualitàries i més conscients des del punt de vista ecològic. Per tant, cal tenir en compte la diversitat socioeconòmica a l'hora de definir i, en especial, d'aplicar aquest dret. Requereix el desenvolupament de nous tipus de relacions socials, noves maneres de ser en conjunt i noves institucions col·lectives que s'organitzin per si mateixes, sense la mediació de l'Estat o del mercat.

De la divisió social del treball se'n deriva una diversitat, tant dels interessos temporals de les persones i dels grups, com de les exigències temporals a què s'han d'enfrontar. El funcionament diari de qualsevol societat complexa requereix la realització de múltiples tasques, a diferents llocs i en diferents moments. Per tant, tota societat es pot qualificar d'un conjunt de múltiples ritmes temporals, la diferenciació dels quals proporciona les condicions que fan possible la seva existència respectiva. Perquè algunes persones puguin treballar en un horari estàndard, altres hauran de treballar més aviat, prestant serveis de transport, i més tard, mantenint obertes les botigues. Aquests problemes són més greus a les societats de mercat, on la mercantilització generalitzada de les activitats de lleure implica que l'oci d'algunes persones implica necessàriament el treball d'altres. Mentre que l'activitat econòmica requereix sincronitzar les activitats de cada agent, el dret al temps exigeix una sincronització anàloga pel que fa al seu temps lliure. D'això es dedueix que qualsevol iniciativa política dedicada a garantir el dret al temps haurà de tenir en compte aquestes múltiples interdependències entre els diferents patrons temporals de la societat. Per tant, els esforços per a promoure el “dret al temps” individual continuen sent incomplets si no se'n reconeix degudament la dimensió necessàriament col·lectiva.

Mentre que el dret al temps requereix que tothom pugui gaudir d'una mica de temps lliure, les seves dimensions col·lectives requereixen canals participatius de presa de decisions (taules rodones, laboratoris de futur, enquestes a la ciutadania, etc.). Totes dues dimensions donen molta importància al dret al temps i reconeixen que els interessos temporals de la ciutadania poden diferir de manera complexa. Això confirma novament la capacitat de compartir el temps lliure col·lectivament com a condició prèvia necessària per a la pràctica del dret al temps.

Aplicacions prometedores del dret al temps

Si el dret al temps no està vinculat explícitament a cap política, pot passar que a diferents països hi hagi innovacions que ja contribueixen a l'aplicació del dret de la ciutadania al seu propi temps sota els auspicis de diferents polítiques socials i iniciatives locals o nacionals.

A Suècia, fa temps que les autoritats locals tenen l'obligació legal de proporcionar **instal·lacions d'acollida d'infants**, com guarderies o llars d'infants. Això contribueix a evitar la discriminació temporal de les mares, ja que els permet continuar treballant mentre algú té cura de fills i filles. Aquest mateix país garanteix règims de **permís parental flexibles i respectuosos amb el gènere**.

En l'àmbit del **temps de treball**, hi ha una sèrie d'iniciatives que tenen com a objectiu donar un control més gran a les persones sobre la seva jornada laboral i fins i tot aconseguir un equilibri diferent entre el temps de treball obligatori i el temps personal, per tal d'augmentar la gestió del temps personal. El Parlament Europeu ha instat la Comissió a legislar sobre el dret a la desconexió (gener del 2021). Aquesta mesura ja es va implantar a França el 2016. A Portugal, una llei aprovada el novembre del 2021 ha fet més tangible el dret a la desconexió, ja que les infraccions denunciades poden ser sancionades amb multes.

L'era post-COVID que estem vivint ha donat lloc a un augment significatiu del **treball a distància**. Això podria permetre a les persones treballadores trobar un equilibri millor entre la vida personal i la professional i escapar en part al control de l'empresa sobre el seu temps de treball.

Hi ha diversos països a tot el món, des d'Austràlia i Nova Zelanda fins als Estats Units, i a tot Europa (Regne Unit, Irlanda, Espanya, Portugal, Bèlgica, França i Alemanya) que estan avançant en la setmana laboral de **quatre dies**. Les iniciatives actuals estan impulsades per assolir un millor equilibri entre la vida professional i la vida privada. Abans, la reducció de la jornada laboral havia estat una reivindicació del moviment laboral. Però avui dia, curiosament, exceptuant el sindicat alemany IG Metall, que ha inclòs la qüestió a l'ordre del dia de les properes negociacions salarials, la iniciativa sovint procedeix de les empreses.

És en l'àmbit de les **polítiques del temps locals** on el dret al temps sembla utilitzar-se més explícitament com una palanca per a la innovació. N'és un exemple la ciutat de Rennes, que intenta abordar les desigualtats en l'horari laboral que afecten el personal de neteja de les oficines municipals. La dessincronització dels horaris dels estudis universitaris també ha permès un ús més fluid i còmode del metro. Són nombrosos els exemples d'iniciatives en aquest sentit dutes a terme pels ens locals de França, Itàlia, Espanya, Alemanya i els Països Baixos en un context diferent, i van donar lloc, l'octubre del 2010, a la resolució i recomanació del Congrés de Poders locals i regionals del Consell d'Europa sobre el dret al temps i la posada en marxa el 2021 de la Xarxa de Governos Locals i Regionals per les Polítiques del Temps.

Un dret que s'està forjant

El dret al temps no és (encara) un dret positiu, sinó un dret que s'està forjant. Per a convertir-se en un dret positiu calen molts passos intermedis. El moviment mundial de l'ús del temps haurà d'activar aquestes mesures.

Molts drets s'articulen inicialment en termes de demandes morals. Quan les coses van bé, adquireixen una empenta social i gradualment (o a través d'accions radicals) es converteixen en un dret jurídicament protegit. El sufragi universal va ser reconegut fa només 100 anys. Des de fa menys de 70 anys hi ha molts drets per a la igualtat entre homes i dones. El dret a l'autodeterminació informativa o els drets dels animals o de la naturalesa fa poc que existeixen.

Sovint aquests drets ja existeixen d'alguna manera en enunciats generals, com ara el dret al temps, per exemple, en forma de dret a la dignitat humana, la llibertat, la llibertat de desenvolupament personal o la igualtat. En determinades condicions, poden assolir una massa crítica i esdevenir concrets i assertius, és a dir, poden ser drets amb un determinat impacte. El resultat és que les normes existents es configuren de nou i s'exploren noves maneres de tractar determinats casos i constel·lacions. De vegades és útil tenir

esdeveniments concrets que il·lustrin de manera simbòlica i concreta allò que podria passar si el “dret” en qüestió fos vàlid.

Tot això es pot aplicar al nou “dret al temps”. Hi és de manera oculta i ara s’ha de fer sentir a nivell local, regional, nacional i internacional. S’ha de guanyar i animar la societat civil, les ONG transnacionals i les persones responsables de la presa de decisions econòmiques i polítiques. La TUI i aquest informe de polítiques són passos encaminats cap a aquest objectiu.

Recomanacions polítiques

Una vegada assolit, el reconeixement conceptual i formal del dret al temps ens hauria de permetre aplicar-lo en diferents àmbits, com hem vist al capítol anterior. Ara assenyalarem les conseqüències polítiques pràctiques de les nostres consideracions sobre el dret al temps, a nivell local, estatal i internacional.

A **nivell local**, el dret al temps ha d’implicar com a mínim el següent:

- ✓ Desenvolupar polítiques del temps en àmbits clau com l’urbanisme, amb el concepte de proximitat com a eix central; els serveis públics, redefinint-ne els horaris i la ubicació; els serveis socials i assistencials; la promoció de la igualtat i la conciliació de la vida familiar i la vida professional; la mobilitat; la reducció dels temps de viatge o les activitats culturals, per a citar-ne alguns.
- ✓ Crear un àmbit específic o una responsabilitat per a les polítiques del temps dins del govern local per tal de garantir una visió holística de les polítiques del temps, abordant els conflictes d’ús del temps i facilitant la sincronització/dessincronització dels temps a les ciutats, les metròpolis i les regions.
- ✓ Aplicar polítiques del temps específiques mitjançant metodologies participatives, seguint els exemples d’Itàlia (*Tempi della città*), França (*Tempo Territorial*) o Catalunya (*Pacte del Temps*).

A **nivell estatal**, el dret al temps ha d’aconseguir el reconeixement oficial i la seva aplicació en àmbits importants del Dret:

- ✓ Legislar a favor del reconeixement i la protecció del dret al temps, especialment en els àmbits de la jornada laboral, les mesures de seguretat social o les escoles bressol, entre d’altres, que solen ser competència estatal.
- ✓ Elaborar lleis que obliguin els governs locals a aplicar polítiques del temps, seguint l’exemple de la *Llei Turco* a Itàlia.
- ✓ Revisar i millorar les infraestructures clau que permeten a la ciutadania gaudir del seu dret al temps, com ara la mobilitat, l’educació, el lleure o les infraestructures assistencials.
- ✓ Proporcionar recursos financers i personals per a experiments de models polítics del temps o laboratoris per a l’intercanvi de bones pràctiques.

A **nivell internacional**, és necessària la difusió del dret al temps, així com l’intercanvi mutu de les millors aplicacions pràctiques, incloent-hi organitzacions com les Nacions Unides, la

Unió Europea, el Consell d'Europa, l'Organització Internacional del Treball, el Banc Mundial i el Fons Monetari Internacional, per a citar-ne algunes:

- ✓ Reconèixer el dret al temps a les seves cartes de drets, de manera que això pugui orientar les seves polítiques.
- ✓ Revisar els seus programes actuals des d'una perspectiva del dret al temps, per exemple, incloent-los a l'actual Estratègia assistencial de la UE, el Programa Hàbitat de les Nacions Unides per a la resiliència a les ciutats o altres programes de desenvolupament de les Nacions Unides.
- ✓ Incloure el mesurament dels usos del temps i, en concret, de la pobresa de temps, a l'hora de dissenyar programes, marcs d'anàlisi i altres eines d'intervenció pràctica en els seus àmbits d'actuació.
- ✓ Crear oportunitats per a l'intercanvi de bones pràctiques i la investigació transnacional en matèria de política del temps (per exemple, Acadèmia Europea de Polítiques del Temps o altres formes de laboratoris transnacionals de política del temps).

Col·laboradors

Aquest informe de polítiques ha estat redactat per un equip de persones expertes dirigit per Ulrich Mückenberger i coordinat per l'associació Time Use Initiative, representada per Ariadna Güell. Els seus integrants són:

- Jean-Yves Boulin
- Gonzalo Izparraguire
- Pedro Rey

El document està obert a comentaris per a enriquir l'enfocament proposat. Si voleu fer arribar alguna observació a les persones autores, podeu enviar un correu electrònic a: info@timeuse.barcelona.